
Recenzovaný článek

Speciální vojenská operace v kontextu interpretace Ruska

A Special Military Operation in the Context of Russia's Interpretation

Jaroslav Galba, Ján Spišák

Abstrakt: Probíhající válka na Ukrajině je Ruskem prezentovaná pojmem speciální vojenská operace, jejíž cíle byly prezentovány ruským prezidentem Putinem ve smyslu demilitarizace a denacifikace Ukrajiny. V širším kontextu se za tímto pojmem skrývá imperiální snaha Ruska útočnou a agresivní válkou prosadit a udržet si své mocenské postavení a vliv v regionu. Autoři vymezují zásadní rozdíl mezi speciální operací a tzv. speciální vojenskou operací v kontextu soudobé interpretace Kremlu. Dále argumentují způsob, kterým se Rusko snaží obhájit válku a diskutují její realitu z pohledu mezinárodního práva.

Abstract: The Russia has presented the ongoing war in Ukraine by the term special military operation, whose goals were declared by Russian President Putin in terms of demilitarization and denazification of Ukraine. In the wider context, there is an imperial effort of Russia to enforce its power and influence in the region by an offensive and aggressive war. The authors define the fundamental difference between a special operation and the so-called special military operation in the context of contemporary interpretation of the Kremlin. They further argue the way in which Russia is trying to justify the war and discuss its reality in terms of international law.

Klíčová slova: Interpretace; Rusko; speciální vojenská operace; vojenská teorie; vojenský konflikt.

Key words: Narrative; Russia; Special Military Operation; Military Theory; Military Conflict.

ÚVOD

Ruská útočná válka na Ukrajině od základů mění pohled na svět 21. století. Nejenže přináší obrovské lidské utrpení a zkázu, jejíž náprava je v nedohlednu, ale poskytuje i protichůdné názory v tom, čím vlastně je. Moskva k popisu svého tažení na Ukrajině zásadně trvá na používání pojmu „speciální vojenská operace“ (spetsial'naya voyennaya operatsiya), který je běžně používán v hovorovém kontextu a postupně se dostává i do kontextu ruské vojenské teorie. Skutečnost, že ruské úřady a státní média jsou tak opatrné ve snaze vyhnout se použití slova „válka“ a místo toho mluví o „speciální vojenské operaci“, je docela pozoruhodná. Zejména proto, že do zahájení agrese neexistovala žádná formální definice ani běžně akceptovaný výraz, který by tento pojem objasňoval. Z doktrinárního hlediska je to poněkud neobvyklé, vzhledem k obdobným ruským vojenským aktivitám vedeným v minulosti (Gruzie, Čečensko apod.), kdy jejich cílem, podobně jako v případě Ukrajiny, bylo pojistit si setrvání těchto zemí pod vlivem Moskvy a udržet je ve své sféře zájmů. Bylo proto překvapivé, že Rusové začali používat tento poměrně specifický pojem v souvislosti s válkou na Ukrajině. Ze strany Ruska bylo nutné agresii obhájit, definovat a vysvětlit, co přesně „speciální vojenská operace“ má znamenat, a to nejen před bezpečnostní a vojenskou komunitou, ale zejména před ruskou veřejností.

Jinak je tomu na Západě, kde vzhledem k okolnostem ruské agrese se snad vůbec nebo jen málo přemýšlelo o tom, co přesně tento pojem znamená. Převážná většina západních masmédií a vlád jej chápe vesměs jako eufemismus pro vojenskou invazi a válku. Mnozí jej odmítají jako příklad ruského orwellovského newspeaku, jenž si ani nezaslouží pozornost. *Tento specifický typ války začíná vojenskými cvičeními a branci, kterým je řečeno, že jdou na území jen za účelem výcviku. Po příjezdu do cizí země armáda nařídí svým jednotkám, aby se zavázaly ničit obytné domy, školy, nemocnice, elektrárny, čistíčky odpadních vod, bez rozdílu zabíjet civilisty a páchat četné válečné zločiny. Během veřejných rozhovorů bude místo všech těchto příšerně chaotických detailů použita „speciální vojenská operace“, ve snaze učinit brutální a nelidskou válku, kterou rozpoutal diktátor, přijatelnou.*¹

Snahy o profesionální a odborný výklad prozatím nejsou příliš viditelné. Určitou výjimkou je neprofesionálně a poněkud v žertu vnímán pojem z pohledu webu „Urban Dictionary“, který „speciální vojenskou operaci“ s nadsázkou komentuje takto: „Invaze. Zvláště když je řízená autoritářským režimem“, a dodává: „Toto není invaze do suverénního státu Ukrajina. Je to speciální vojenská operace“.²

Pro většinu Rusů, a s největší pravděpodobností ani jejich západních protějšků, nebyl význam popisovaného pojmu dříve důležitý. Zařazení „speciální vojenské operace“ do ruské vojenské teorie i terminologie však vrhá jasné světlo na záměry a cíle Moskvy, nemluvě o výběru prostředků, použitých schopností a možnostech další eskalace konfliktu. Rusko se nerozhodlo pojmenovat svou válku tímto způsobem náhodně. Konceptualizace

¹ Urban Dictionary, [online]. 26. února 2022. Dostupné z: <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=special+military+operation>

² Ibid.

pojmu je proto nezbytná pro pochopení výkladu, kterým se Rusko snaží válku objektivizovat a zdůvodňovat.

Cílem článku je zaměřit se na objasnění pojmu „speciální vojenská operace“ a dalších souvislostí vyplývajících z války v kontextu soudobé interpretace Kremlu, kterou se Ruská strana snaží zakrýt svůj agresivní postoj vůči suverénnímu státu. Článek své uplatnění může najít jak v okruhu odborné komunity, tak i mezi čtenáři, zajímajícími se o širší souvislosti probíhající války na Ukrajině.

1 TERMINOLOGICKÉ VYMEZENÍ POJMŮ

V publikacích doktrinálního charakteru a vojenských terminologických slovnících se pojem „speciální vojenská operace“ nevyskytuje. Své terminologické ukotvení má pouze pojem „speciální operace“, jehož obsah výše uvedenému pojmu neodpovídá. Podle publikace AAP-06 jsou speciální operace definovány: *Vojenské činnosti prováděné speciálně předurčenými, organizovanými, vybranými, vycvičenými, vyzbrojenými a vybavenými silami, které používají nekonvenční techniky a způsoby činnosti*.³ Identický význam pojmu je uveden rovněž v alianční doktríně pro speciální operace.⁴ Terminologický slovník ozbrojených sil USA k pojmu speciální operace uvádí: Činnosti nebo akce vyžadující jedinečné způsoby použití, taktické techniky, vybavení a výcvik, často prováděné v nepřátelském, odepíraném nebo politicky citlivém prostředí.⁵ Samostatný pojem „speciální vojenská operace“ není v žádných aliančních nebo národních publikacích zaveden ani používán.

1.1 Speciální operace vedou speciální síly ale ne armáda

Pro vedení speciálních operací jsou určeny speciální síly. Zpravidla se jedná o předurčené aktivní nebo záložní prvky specificky organizované, vycvičené a vybavené k vedení a podpoře speciálních operací.⁶ Speciální operace jsou často vedeny v nepřátelském, „popíraném“ nebo politicky citlivém prostředí za účelem dosažení vojenských, diplomatických, informačních a/nebo ekonomických cílů s využitím takových vojenských schopností, jež zpravidla nejsou požadovány po konvenčních silách. Speciální operace mohou být prováděny samostatně, v součinnosti s konvenčními silami nebo jinými vládními organizacemi. Mohou zahrnovat operace prováděné domorodými nebo zástupnými silami, případně jejich prostřednictvím. Speciální operace jsou použitelné v celém spektru

³ AAP-06(2017). Slovník NATO s termíny a definicemi (anglicky a francouzsky). Úřad pro obrannou standardizaci, katalogizaci a státní ověřování jakosti odbor obranné standardizace. 2018, s. 301.

⁴ AJP-3.5. Allied Joint Doctrine for Special Operations, Edition A Version 1, NATO STANDARDIZATION AGENCY, December 2013.

⁵ DOD Dictionary of Military and Associated Terms, s. 199. Leden 2021

⁶ Použití speciálních sil a vedení speciálních operací (D) Schváleno usnesením Vlády ČR č.305 z 19.4.2010

vojenských operací. Zahrnují širokou škálu různých úkolů, jež jsou detailně popsány v příslušných doktrinálních publikacích a předpisech. Od konvenčních operací se liší stupněm fyzického a politického rizika, operačními technikami, způsoby použití, nezávislostí na podpoře vlastními silami, závislostí na zpravodajských informacích a využití prostředků a zdrojů domácí (domorodé) populace. Typickým znakem speciálních operací jsou jejich časová náročnost, utajení a „neviditelnost“, tzn. působení v tzv. šedé zóně – prostředí vnitřních ozbrojených konfliktů, nepokojů a napětí. V tomto prostředí speciální síly přinášejí nejvyšší přidanou hodnotu v rámci svých specifických schopností a poměru cena/výkon/přínos.

Z výše uvedeného popisu účel a cíl speciálních operací jsou dostatečně jasné, stejně jako jejich nositel – speciální síly, které tyto operace vedou nebo podporují. Neexistuje tedy žádné pojitko ve smyslu „speciálních vojenských operací“. Z pohledu Ruské federace je tomu jinak, kdy agrese na Ukrajině je prezentována a medializována pod synonymem „speciální vojenská operace“. Na první pohled se může jevit, že tento pojem je téměř identický a tváří se jako možné synonymum toho, co je příznačné pro operace speciálních sil. Pravdou je, že ruské chápání a obhajoba pojmu speciální operace, tedy přesněji „speciální vojenská operace“ jsou diametrálně odlišné.

2 RUSKÉ POJETÍ POJMU „SPECIÁLNÍ VOJENSKÁ OPERACE“

Jak bylo zmíněno, neexistuje doktrinální popis pojmu „speciální vojenská operace“, který by naznačoval jeho obecný či specifický kontext. Podle toho, jak je pojem v Rusku vysvětlován a prezentován, souhrnně lze v něm vnímat otázky geopolitické, vojensko-strategické, teoreticko-vojenské a další, které se ruské vedení snaží vnutit svému obyvatelstvu.

V kontextu vojenské teorie jedním z prvních, kdo přišel s pracovní definicí tohoto pojmu, byl plukovník ve výslužbě Vladimir Vasilevič Kvačkov, předseda „Všeruského důstojnického shromáždění“.^{7 8} Koncem března 2022 zveřejnil na internetových stránkách této instituce otevřený dopis ruskému generálnímu štábu a velitelskému pro speciální operace, ve kterém odůvodňuje potřebu speciální operace na Ukrajině. Dopis svým obsahem nebyl směřován ani tak vojenskému publiku; jeho cílem zejména bylo ovlivnit

⁷ Vladimir Vasilevič Kvačkov je penzionovaný plukovník GRU, bývalý velitel brigády GRU Spetsnaz. Veterán několika konfliktů Afghánistán (1983), Ázerbájdžán (1990), Tádžikistán (1992).

⁸ Všeruské důstojnické shromáždění se prohlašuje za nezávisle fungující, veřejnou organizaci důstojnického sboru Ruska, «platformou» pro jeho konsolidaci pro diskusi a řešení stávajících problémů Ruska. Ve svém složení sdružuje záložní a penzionované důstojníky, kteří sloužili v ozbrojených silách, donucovacích orgánech, zvláštních službách a dalších mocenských strukturách Ruska. Platforma funguje od roku 2003, má být nezávislá na vládních úřednicích a současném „vedení“ Ruské federace a má „diskutovat o skutečném stavu ruských ozbrojených sil, úloze a místě důstojnického sboru Ruska v oživení a rozvoji země, vytvořit podmínky pro skutečný vliv důstojnického sboru na pozitivní vývoj Ruska“. Viz. <http://www.ooc.su/index/0-2>

ruské civilní obyvatelstvo.⁹ Odůvodnění potřeby „speciální vojenské operace“ manipuluje slovy, že „*pochopení podstaty speciální vojenské operace na Ukrajině je neoddělitelně spjata s hlavním geopolitickým a vojensko-strategickým důvodem, kdy Ukrajina ve své současné podobě začala představovat smrtelnou hrozbu pro samotnou existenci Ruské federace, jako suverénního a nezávislého státu*“. Kvačkov k popisu „speciální vojenské operace“ dále uvádí:

„Jaký je rozdíl mezi speciální vojenskou operací, jejími úkoly a cíli a ostatními operacemi ozbrojených sil a dalších vojsk Ruské federace? Hlavním rozdíl spočívá v tom, že průběh a výsledek speciální vojenské operace přímo souvisí s vojensko-politickými cíli a záměry. To je rozdíl oproti smíšeným útočným a obranným operacím operačních a operačně-strategických uskupení (v průběhu Velké vlastenecké války - armády a fronty), jakož i jiných samostatných či společných operací ozbrojených sil a složek ozbrojených sil. Toto tvrzení platí i pro strategické akce ozbrojených sil. Vojensko-politické cíle a úkoly ve speciálních operacích jsou tak sníženy na úroveň taktických akcí uskupení, jednotek, a dokonce i praporů (praporní taktické uskupení).“¹⁰

Kvačkov v tomto smyslu se snaží zdůraznit jasný odklon od historických, všeobecně akceptovaných zásad vojenské strategie, že politických, případně vojensko-strategických cílů lze dosáhnout i činností uskupení na nižší než operační úrovni. Pravda je ale opačná; realita probíhající války ukazuje, že taktická uskupení na brigádní nebo praporní úrovni do současné doby ani zdaleka nedosáhly operačních, byť málo zjevných, natož strategických vojenských cílů, o které Rusko již více než rok usiluje.

Kvačkovovo chápání „speciální vojenské operace“ není v zásadním nesouladu s v ruskou vojenskou teorií a ruskou koncepcí ozbrojeného konfliktu. Ostatně to definuje i Encyklopedie Ministerstva obrany Ruské federace, kde je uvedeno: „Válka je extrémní formou řešení rozporů, charakterizovaná prudkou změnou ve vztazích mezi státy, národy a dalšími subjekty politiky a přechodem k používání prostředků ozbrojeného a jiného druhu násilí k dosažení sociopolitických, ekonomických, ideologických, územních, národních, etnických, náboženských a dalších cílů. Kvačkov víceméně opakuje vojenskou doktrínu Ruska: „politické a diplomatické, mezinárodní právní, ekonomické a jiné vojenské prostředky... získávají prioritní význam“.¹¹

S ohledem na výše uvedené, může dosažení vítězství v tom, co Rusové nazývají „válkou“, vyžadovat vojenskou, ekonomickou a/nebo sociální mobilizaci, boj v hloubce, fyzické obklíčení a sledování vojensko-strategických cílů, jakými jsou totální zničení sil nepřítele nebo okupace jeho území, případně dosažení vojensko-politického cíle – politické kapitulace. Podle některých autorů, zejména ruských, dosažení vítězství v „menších typech vojenských konfliktů“, jako je „speciální vojenská operace“, může být realizováno

⁹ Defining the “Special Military Operation”. [online]. 06. 9. 2022. Dostupné z: <https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=777&lang=fr>

¹⁰ Квачков, В, Васильевич. Принести на Украину не только МИР, но и ПРАВДУ! (Přineste na Ukrajinu nejen mír, ale i pravdu). [online]. 28. 3. 2022. Dostupné z: http://www.ooc.su/news/otkrytoe_pismo_polkovnika_v_v_kvachkova_oficeram_generalnogo_shtaba_i_komandovanija_specialnykh_operacij/2022-03-31-111

¹¹ Encyklopedie Ministerstva obrany Ruské federace. [online]. 28. 9. 2022. Dostupné z: <https://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary/details.htm?id=12849@morfDictionary>

jednodušeji, za použití různé směsi vojenských a nevojenských (nepřímých) metod a způsobů, které přinutí politicko-vojenské vedení nepřítele přijmout nepříznivé podmínky.¹²

¹³ Velmi podobně se k dané problematice vyjádřili jiní ruští experti na vojenské umění, např. Čekinov, Bogdanov nebo zejména Gerasimov, definováním „válčení nové generace“, jako cesty k dosažení cílů zahraniční politiky Moskvy. Společně poukazují na změnu v charakteru ozbrojeného konfliktu a nástin nových metod válčení, za jehož praktickou realizaci možno považovat anexi Krymu v roce 2014.^{14 15} Ovšem ani jeden z těchto expertů pojem „speciální vojenská operace“ ve svých názorech nezmiňuje.

Ačkoli je „speciální vojenská operace“ rozsáhle pokryta a obhajována ruskými hromadnými sdělovacími prostředky, v odborné komunitě její vojensko-teoretické aspekty nebyly diskutovány, dokud plukovník ve výslužbě Viktor Litvinenko nezveřejnil svůj článek v červencovém vydání časopisu Armeyskiy Sbornik (Armádní přehled).¹⁶ Litvinenko v něm vysvětluje pojem v poněkud jiném světle než Kvačkov, nicméně oba prezentují podobné chápání. Tvrdí, že „speciální vojenská operace“ na Ukrajině má mít odlišné rysy, které z ní činí novou kategorií ve spektru vojenského konfliktu. Litvinenko se odvolává na encyklopedii Ministerstva obrany Ruské federace, která uvádí: „Speciální operace vojsk (sil), soubor akcí speciálních vojsk (sil), koordinovaných v cílech, úkolech, místě a čase, prováděných podle jednotného plánu k dosažení stanovených cílů.“¹⁷ K dalšímu výkladu pojmu encyklopedie uvádí, že z hlediska aktéra jsou tyto operace vedeny „speciálně určenými, organizovanými, vycvičenými a vybavenými silami, které využívají metody a způsoby bojové činnosti, které nejsou typické pro konvenční síly (průzkumné a sabotážní, podvratné, protiteroristické, protisabotážní, kontrarozvědky, partyzánské, protipartyzánské a další akce).¹⁸

Na tomto místě je nutné poznamenat, že Litvinenkův popis takové operace není v rozporu s popisem „speciálních operací“ výše zmiňovaných aliančních nebo národních doktrínálních publikací, a tedy nijak zásadně se nevymyká jejich obsahu. V této souvislosti Litvinenko vůbec nemluví o „speciální vojenské operaci“. Pro čtenáře je tak zřejmé, že popis „speciální operace“, na který se Litvinenko odvolává, nijak nezapadá do kontextu

¹² Batyushkin, Sergey. *Preparation and Conduct of Military Actions in Local Wars and Armed Conflicts*. Book Review by Major Charles K. Bartles. Russian studies, NATO Defense College 03/18 – November 2018.

¹³ Defining the “Special Military Operation”. [online]. 06. 9. 2022. Dostupné z: <https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=777&lang=fr>

¹⁴ Chekinov, Sergey G and Sergey A. Bogdanov. The Nature and Content of a New-Generation War. Military Thought, no. 4, 2013.

¹⁵ Např. COHEN, Ariel a Robert E. HAMILTON, The Russian Military and the Georgian War: Lessons and Implications (Monograph, Strategic Studies Institute, U. S. Army, Carlisle, 2011); HEICKERO, Roland, Emerging Cyber Threats and Russian Views on Information Warfare and Information Operations (Stockholm, Swedish Defence Research Agency, 2010).

¹⁶ Armejskiy sbornik je měsíčník ruských ozbrojených sil, zahrnující širokou škálu vojenské problematiky, především na taktické a operační úrovni.

¹⁷ Litviněnko, I. Viktor. Сушность категории „война“ и „специальная военная операция“ (Podstata kategorií „válka“ a „speciální vojenská operace“), Armeyskiy Sbornik, červenec 2022. [online]. 10. 10. 2022. Dostupné z: Армейский сборник. 2022. № 07-08.pdf (prussia.online)

¹⁸ Encyklopedie Ministerstva obrany Ruské federace. [online]. 28. 9. 2022. Dostupné z: https://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary/details_rvs.htm?id=14014@morfDictionary

probíhajícího konfliktu na Ukrajině, nicméně snaží se hledat určité styčné body, jež by jeho charakter objasnili.

Litvinenko však dále argumentuje, že z pohledu ruského ministerstva obrany má tato definice blíže ke konceptu „vojenské operace“ než k pojmu „válka“, který Rusové nechtějí explicitně použít.¹⁹ Jak uvádí, hlavním rozdílem mezi těmito dvěma pojmy je, že cílem speciální operace je porazit pouze armádu nepřítele. Proto aktivity operace (úder, bitvy a podobně) jsou prováděny specificky k dosažení tohoto cíle ve stanoveném časovém období. Tato forma vojenské akce je tedy více zaměřená a omezenější než ruský koncept „války“. Podle Litvinenka kritéria pro „speciální vojenskou operaci“ (ve svém textu již zmínil tento pojem) by se mohly vztahovat i na minulé vojenské operace vedené Spojenými státy, NATO, Ruskem a dalšími zeměmi. Mezi takové operace by například patřila ruská vojenská operace v Sýrii v roce 2015 nebo současné zapojení USA v (protiteroristické) operaci v Jemenu.²⁰ Litvinenko v tomto kontextu pravděpodobně shledává identické cíle a aktivity s těmi, které probíhají na Ukrajině.

Litvinenkova specifická definice pojmu „speciální vojenská operace“ má ovšem málo společného s tím, jak její místo zarámoval do spektra vojenského konfliktu. Ve svých názorech připouští, že charakter konfliktu se změnil, což by naznačovalo, že navzdory počátečnímu vyhlášení „speciální vojenské operace“ se vojenský konflikt od té doby vyvinul v něco jiného a intenzivnějšího, možná „místní válku“, nebo dokonce „regionální válku“. Obdobné názory silně rezonují v prohlášeních těch, jež válku na Ukrajině vnímají dokonce jako „válku s NATO“: „*Vedením speciální vojenské operace proti Ukrajině... ničíme fašismus. Máme právo tak učinit nejen morálně, ale i legálně. Toto právo je zakotveno v Chartě OSN. Články 106 a 107 této organizace tak výslovně uvádějí, že vítězům druhé světové války SSSR, jehož právním nástupcem je Rusko, Spojené státy, Velká Británie a Čína, bylo uděleno právo uplatnit veškerá opatření proti zemím, které proti nim bojovaly, aby potlačili akce zaměřené na revizi výsledků druhé světové války. Zejména je možné použít vojenskou sílu proti těmto zemím. Neexistuje žádná konfrontace čistě s Ukrajinou. Jsme ve válce s NATO. Území Ukrajiny je odrazovým můstkem.*“²¹

Litvinenko poukázal na řadu důvodů pro tuto změnu (charakteru konfliktu), související s různými druhy vojenské pomoci poskytované Ukrajině. Jeho komentáře dále prohlubují interpretaci Moskvy, že Rusko nebojuje jen s Ukrajinou, ale také se „spojeným Západem“ formou proxy války: „Ukrajinský voják je používán jako potrava pro děla, zatímco západní diplomaté přesvědčují svět, že Západ prosazuje mír a demokracii. Současně dodává

¹⁹ Defining the “Special Military Operation”. [online]. 06. 9. 2022. Dostupné z: <https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=777&lang=fr>

²⁰ Litvinenko, I. Viktor. Сушность категории „война“ и „спеціальна́я военная операция“ (Podstata kategorií „válka“ a „speciální vojenská operace“), Armejsky Sbornik, červenec 2022. [online]. 10. 10. 2022. Dostupné z: [Arмейский сборник. 2022. № 07-08.pdf](https://prussia.online/Arмейский%20сборник.%202022.%20№%2007-08.pdf) (prussia.online)

²¹ Российская газета. Последнее интервью Ольги Качуры: Фашистов будем бить, никого не спрашивая. (Poslední rozhovor Olgy Kachury: Porazíme fašisty, aniž bychom se kohokoli ptali). [online]. 11. 10. 2022. Dostupné z: <https://rg.ru/2022/08/03/poslednee-interviu-olgi-kachury-fashistov-budem-bit-nikogo-ne-sprashivaia.html>. Kačura Olga Sergejevna byla velitelkou raketového dělostřeleckého praporu 31. motostřelecké brigády 1. armádního sboru DLR. Počátkem srpna 2022 byla zabita po útoku ukrajinského dělostřelectva.

bojové vybavení a zbraně Ukrajincům, prosazujíc jejich vlastní zájmy prodejem zbraní.“ Obdobné názory byly vysloveny také národními představiteli Ruska, včetně Putina, na Moskevské mezinárodní bezpečnostní konferenci v srpnu 2022.²²

3 SPECIÁLNÍ VOJENSKÁ OPERACE V POJETÍ RUSKÉ PROPAGANDY

Jádro kremelské válečné propagandy spočívá ve způsobu, kterým Rusko interpretuje svůj pohled na válku. Tento příběh je souborem historických mýtů, zkreslených výkladů historických událostí a obrazů nepřátel, které pro Rusko společně poskytují fiktivní, ale konzistentní vysvětlení probíhajícího konfliktu. Různé prvky tohoto vyprávění jsou fiktivní v tom smyslu, že nepopisují skutečnou realitu událostí na Ukrajině. Místo toho se používají pro utváření veřejného vnímání v Rusku k posílení nepřátelství vůči Ukrajině a následně k obhajobě role Ruska v konfliktu, jako reakce na vnější hrozby. Ruská interpretace války je zdrojem pro vytváření několika logických, avšak s realitou nekonzistentních rámců, které se používají při formování veřejného mínění o válce na Ukrajině. Jejich seznam není vyčerpávající a rovněž nezahrnuje řadu různých dezinformačních příběhů, které Kreml používá (např. „existence amerických biolaboratoří na Ukrajině“).²³ O některých je vhodné se zmínit podrobněji.

3.1 Ukrajina neexistuje, Rusko a Ukrajina jsou jeden národ

Výchozím bodem tohoto výkladu je, že politická rozhodnutí států sousedících s Ruskem jsou podřízena ruským národním zájmům. Základem této linie myšlení vůči Ukrajině jsou ideje, jako například od Ivana Iljina, že slovanské země (Ukrajina, Bělorusko) jsou kmeny a jejich nezávislost na Rusku by znamenala globální politickou katastrofu. Putin z myšlenek Iljina čerpá odůvodnění pro fungování svého režimu, z jeho filozofie učinil státní ideologii. Používá jeho myšlenky o geopolitice, aby přesunul pozornost od vnitřních problémů Ruska k expanzi této morálky do zahraničí.²⁴ Obdobné stanovisko zastává Aleksander Dugin, podle něhož suverénní Ukrajina je jako geopolitický subjekt anomálií

²² РИА Новости. Ключевые заявления Путина на Московской конференции по безопасности (Putinova klíčová prohlášení na Moskevské bezpečnostní konferenci). [online]. 12. 9. 2022. Dostupné z: <https://ria.ru/20220816/putin-1809930155.html>

²³ Např. Deník.cz. Američané zkoušeli na Ukrajině biologické zbraně, tvrdí Rusko. Jde o lež. [online]. [cit. 2022-10-26]. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/fake-news-ukrajina-usa-rusko-biolaboratore-biologicke-zbrane.html Demagog. Soňa Peková a americké biologické laboratoře na Ukrajině. [online]. 26. 10. 2022. Dostupné z: <https://demagog.cz/diskuze/sona-pekova-a-americke-biologicke-laboratore-na-ukrajine> nebo Forum24. Pohádky o tajných amerických laboratořích na Ukrajině pokračují. Už je to trochu nuda. [online]. 26. 10. 2022. Dostupné z: <https://www.forum24.cz/pohadky-o-tajnych-americkych-laboratorich-na-ukrajine-pokracuji-uz-je-to-trochu-nuda/>

²⁴ Media Headway. Ivan Ilyin, Putin's Philosopher of Russian Fascism. [online]. 18. 10. 2022. Dostupné z: <https://headway.media/ivan-ilyin-putins-philosopher-of-russian-fascism/>

a představuje hrozbu pro ruské zájmy. Dugin svůj pohled na svět vyjadřuje v publikaci *Základy geopolitiky* z roku 1997. V knize nastiňuje svou vizi rozdělení světa a vyzývá Rusko, aby znovu vybudovalo svůj vliv prostřednictvím anexí a aliancí, zároveň zde hlásá svůj odpor vůči Ukrajině jako suverénnímu státu. „Ukrajina jako stát nemá žádný geopolitický význam, žádný zvláštní kulturní import nebo univerzální význam, žádnou geografickou jedinečnost, žádnou etnickou exkluzivitu,“ uvádí Dugin ve své publikaci. „Její určité územní ambice představují obrovské nebezpečí pro celou Eurasii“. ²⁵

3.2 Ukrajina je vazalem Západu — Západ je ve válce s Ruskem (vazal hlavního protivníka)

I zde platí premisa, že suverenita Ukrajiny je „umělá“; Ukrajina není vnímána jako nezávislý aktér. Místo toho jsou její národní zájmy (a odpor vůči ruské agresii) považovány za projekci údajných západních „geopolitických ambicí“ vůči Rusku. Válka je proto koncipována jako součást snah Západu oslabit a/nebo potlačit ruský vliv v jeho tradičních oblastech zájmu. Účelem tohoto výkladu je představit Západ jako aktéra odpovědného za eskalaci a skrytí roli Ruska jako agresora a podněcovatele války na Ukrajině. Je důležité zmínit, že tato argumentace existovala již léta před zahájením konfliktu a permanentně je účelově využívána v jeho průběhu k posílení nepřátelství vůči Západu obecně a vnímání Západu, nikoli Ruska, jako aktéra odpovědného za válku. ²⁶

3.3 Ukrajina má „nacistickou vládu“ – Rusko porazilo nacismus

Základem tohoto výkladového rámce je politika zvolená v Rusku, v níž jsou vlastnictví a národní jednotu spojeny se vzpomínkou na vítězství ve druhé světové válce nad nacismem. Na základě této paměti je budován obraz Ukrajiny jako nepřitele a Ukrajina je tak prezentována jako ohrožení ruské existence a kulturně-civilní nezávislosti. Propagandistický projev Putina z února 2022 vzhlíží na „denacifikaci“ Ukrajiny jako na komplexní proces, jehož cílem je zničit Ukrajinu jako národ a dostat ji do ruské sféry vlivu. „Likvidace takové nacistické komunity bude vyžadovat nejen odříznutí nejvyšších představitelů jejího vedení, ale i očistu samotných nacistů od nacistického vlivu a zapojení do nacistické

²⁵ E15.cz. Alexandr Dugin: Ultrakonzervativní ideolog a pravá ruka Putina, který přežil pokus o atentát. [online]. 19. 10. 2022. Dostupné z: <https://www.e15.cz/zahranicni/alexandr-dugin-ultrakonzervativni-ideolog-a-prava-ruka-putina-ktery-prezil-pokus-o-atentat-1392507>

²⁶ National Defence University. The Kremlin rhetoric and the framing of the war in Ukraine. [online]. 24. 10. 2022. Dostupné z: <https://rusmilsec.blog/2022/05/25/the-kremlin-rhetoric-and-the-framing-of-the-war-in-ukraine/>

ideologie a praxe. To je právě případ Ukrajiny, která složila masivní nacistickou přísahu prostřednictvím zdánlivě ušlechtilého politického vektoru „aspirace na Evropu“.²⁷

3.4 Dobro lze bránit silou — Rusko je na straně dobra, proti zlu

Na rozdíl od předchozích interpretačních rámců jsou v centru tohoto vyprávění ruské ozbrojené akce. Tímto rámcem Kreml legitimizuje válku, resp. „speciální vojenskou operaci“ jako obranu dobra proti zlu. Prozatím nelze jednoznačně zhodnotit co je dobro a co zlo – na válku nelze pohlížet jednostranně a objektivní informace o jejím průběhu jsou pro veřejnost vesměs nedostupné. Nicméně z ruského pohledu jejich „obrana dobra proti zlu“ by mohla být obranou vlastní suverenity, stejně jako obranou anektovaných území před imaginárním útokem Ukrajiny. Tento výklad se objevil v projevu Putina 22. února 2022 před vypuknutím války, kdy jej zasadil do širšího kontextu: „V případě nezbytnosti splníme všechny přijaté závazky,“ řekl Putin ohledně vojenské pomoci Doněcké a Luhanské lidové republiky, vytvořených na jaře 2014 proruskými separatisty v Donbasu na východě Ukrajiny. „Proč si myslíte, že dobro musí být vždy bezmocné?“ odpověděl ruský prezident na otázku, zda lze sáhnout po násilí, a přitom zůstat na straně dobra. „Dobro musí mít možnost se bránit,“ dodal.²⁸

3.5 Válka impéria s Ukrajinou neexistuje

Lze přemýšlet o tom, proč zahájením invaze byla vyhlášena *pouze* „speciální vojenská operace“ a ne válka. Jazyk a logika Ruska se historicky opírají o nerovnost a podřízenost. Z pohledu Ruska mezi ním a jeho konstitutivními částmi nemohou být rovné vztahy. Takže v tomto impériu není místo pro „válku“, protože samotný koncept války předpokládá rovnost v postavení: jeden stát (nebo impérium) je ve válce s jiným státem (impériem nebo rovnocenným hráčem). To je důvod, proč Putin a ruská státní média vytrvale tvrdí, že je to jedině Západ, NATO nebo USA jako rovnocenný nepřítel, s kým mohou být (nebo jsou) ve válce.

V rámci logiky impéria tak Ukrajina nemůže mít v žádném případě status rovnocenný Rusku; je to pouhá kolonie, a proto si zaslouží pouze „speciální vojenskou operaci“.²⁹ Na rozdíl od války „speciální vojenská operace“ neznamená rovnost postavení, tento pojem

²⁷ РИА Новости. Какая Украина нам не нужна. [online]. 18. 10. 2022. Dostupné z: <https://ria.ru/20210410/ukraina-1727604795.html>

²⁸ Idnes.cz. Putin chce Ukrajinu beze zbraní, separatistům pomůže „bránit dobro“. [online]. 27. 10. 2022. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/rusko-ukrajina-donbas-nato-stoltenberg-putin.A220222_173145_zahranicni_jhr

²⁹ Snyder, Timothy. The War in Ukraine Is a Colonial War. [online]. 18. 10. 2022. Dostupné z: <https://www.newyorker.com/news/essay/the-war-in-ukraine-is-a-colonial-war>

ve skutečnosti využívá logiku nerovnosti. Interpretace o „speciální vojenské operaci“ je interpretací impéria právě proto, že předpokládá, že Rusko používá sílu ve svém vlastním zájmovém prostoru, jehož součástí je Ukrajina. Přestože Ukrajina je technicky samostatným nezávislým státem s vlastní vládou, ruské úřady ji považují za falešnou zemi, vymyšlenou nějakými destruktivními silami, takže je vlastně součástí Ruska, jak Putin tvrdil ve svém nechvalně známém proslovu.³⁰ Obdobná je i argumentace ruského ministra zahraničních věcí Sergeje Lavrova, který prohlásil, že Rusko na Ukrajinu nikdy nezaútočilo.³¹ Podle ruské logiky – lze napadnout území, které je od počátku vaše?

Prezentování pojmu „speciální vojenská operace“ je pro Rusko spíše jazykem imperiální policie, která dohlíží na pořádek na „vlastním území“. Rusko obdobnou formou válčilo již dříve: „Operace na obnovu ústavního pořádku v Čečensku“ (první čečenská válka), „protiteroristická operace na území regionu severního Kavkazu“ (tzv. druhá čečenská válka), „operace k vynucení míru“ (ruská invaze do Gruzie v roce 2008) a nyní „speciální vojenská operace“ - to vše jsou příklady podobnosti v pojmenování operací ruských ozbrojených sil. Rusko tedy nevede války, provádí pouze „operace“, protože „války lze vést pouze se sebe rovnými“.

To, že Ukrajina je pro Rusko neakceptovatelná a je pouze jeho trpěnou součástí (pohled Ruska), vysvětluje skutečnost, proč se Putin zdráhá vést jakákoli přímá jednání s prezidentem Zelenským. Je zřejmé, že přímá jednání se Zelenským by ho symbolicky postavila jako svého rovnocenného partnera. V rámci logiky impéria to je nemyslitelné a netolerovatelné. Putin chce rozhovory se Zelenským, pouze pokud by byly ve skutečnosti aktem podrobení, ponížení a pokory. Jakýkoli jiný scénář by znamenal Putinovu porážku a Zelenského vítězství.

Pro Putina postačuje vést „speciální vojenskou operaci“ a ne válku. Vyhlášení „války“ by potvrdilo fakt, že ruská armáda selhala, ale také by povýšilo Ukrajinu do postavení rovnocenného protivníka, což by celé pečlivě sestavené a prezentované vyprávění z pozice impéria evidentně zhatilo. Pokud Putin někdy oficiálně iniciuje všeobecnou mobilizaci (kromě již částečné), muselo by to odpovídat rétorice pro konfrontaci se skutečným nepřítelem. Tohle Putin s ohledem na vlastní populaci a evidentní neochotu těch, kteří z Ruska před mobilizací již utekli, pravděpodobně neudělá. Ani všeobecná mobilizace pravděpodobně nevyřeší vojenské a politické problémy Ruska. Vyhlášení války Západu znamená s ním bojovat. Vyhlášení stanného práva, ke kterému došlo koncem října a částečná mobilizace je pro Rusko prozatím jediným způsobem, jak udržet jeho „speciální vojenskou operaci“ v chodu.

³⁰ The New York Times. Putin calls Ukrainian statehood a fiction. History suggest otherways. [online]. 18. 10. 2022. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2022/02/21/world/europe/putin-ukraine.html>

³¹ Euronews. Ukraine war: Russia 'did not attack Ukraine' says Lavrov after meeting Kuleba. [online]. 18. 9. 2022. Dostupné z: <https://www.euronews.com/2022/03/10/ukraine-war-russia-did-not-attack-ukraine-says-lavrov-after-meeting-kuleba>

4 DOPROVODNÍ ZNAKY SPECIÁLNÍ VOJENSKÉ OPERACE

Ruku v ruce se „speciální vojenskou operací“ jsou ruskou vládou činěna různá opatření, která mají obyvatelstvu zabránit nesouhlasu s vládní politikou a přesvědčit jej o oprávněnosti invaze na Ukrajině. Mezi takové patří:

4.1 Vládní kontrola a propaganda

Vládní kontrola nad informačním prostorem je hlavní zárukou bezpečnosti režimu. Většina Rusů získává informace z ruských médií, jejichž prostřednictvím má společnost stálý přísun dezinformací o „ukrajinské vládě vedené nacisty a banderovci, za podpory Spojených států a NATO“. Tento směr cíleně sleduje předinvazní propagandu, zobrazující agresivní ukrajinský režim, vraždící nevinné etnické Rusy na Donbasu. V důsledku toho má „speciální vojenskou operaci“ podporu většiny obyvatel Ruska. Ruská propaganda tvrdí, že země je na Ukrajině zapojena do přímého střetu s NATO a Spojenými státy. Ruské vedení dlouhodobě vykresluje NATO jako mocnou nepřátelskou entitu, což je pro Kreml důležitý argument pro zachování si tváře.

„Speciální vojenská operace“ vyústila v de facto pokračující ruský vliv v bývalém sovětském regionu. Kreml se na Ukrajině s největší pravděpodobností nezaměřuje na obsazení území, ale na zajištění toho, aby Ukrajina dlouhodobě zůstala v ruské „sféře privilegovaných zájmů“. Rusko se uchýlilo k vojenské invazi a anexi až v roce 2014, kdy bylo zřejmé, že ukrajinské vedení a Západ se tomuto privilegiu Moskvě jednoduše nepodřídí. Pokud Putin nedokázal přimět kyjevské vedení, aby respektovalo imaginární historické právo Ruska kontrolovat politiku svých sousedů, je odhodlán znemožnit Ukrajině vstup do evropských struktur. Jeho plány se mu možná vymstí tím, že Ukrajinu přivedou rychleji na cestu ke členství v EU, ale pokračující přítomnost ruských vojsk na jejím území výrazně ztěžuje její úsilí o vstup do NATO.³²

4.2 Cenzura svobody projevu

Kreml tvrdě pracuje na propagaci své verze „speciální vojenské operace“. Rozhodující roli v tomto sehrává zejména ruská internetová cenzorská rada Roskomnadzor³³, která

³² Glantz, Mary. Regime Preservation is Putin's Primary Concern. [online]. 22. 10. 2022. Dostupné z: <https://www.usip.org/publications/2022/09/regime-preservation-putins-primary-concern>

³³ Roskomnadzor (Federální služba pro dozor v oblasti telekomunikací, informačních technologií a masmédií) je oficiální ruský vládní orgán (založen v roce 2008), který dohlíží a cenzuruje všechny prostředky a sítě hromadné komunikace. Rovněž vykonává kontrolu nad oblíbenými webovými stránkami. Jeho autorita je postavena na zákonné úpravě z roku 2012, která dává právní podklad k zastavení činnosti jakýchkoli masmédií, které by mohly negativně ovlivnit veřejnost.

varuje, že odkazování na probíhající vojenskou kampaň jako na „invazi“, „útok“ nebo „vyhlášení války“ povede k zablokování problematické webové stránky. Typickým příkladem této pohrůžky se stal případ ruského nezávislého média Mediazona.³⁴ Roskomnadzor požadoval, aby Mediazona smazala celou webovou stránku za „zkreslení ruského útoku na Ukrajinu a označení „speciální vojenské operace“ za válku. Podle ruského nejvyššího státního zastupitelství Mediazona prezentuje „vědomě nepravdivé společensky významné informace, zejména informační zprávy o údajném ruském útoku na území Ukrajiny, které neodpovídají „oficiálním zdrojům“, a proto „vytvářejí panické nálady mezi lidmi a předpoklady pro masové porušování veřejného pořádku a veřejné bezpečnosti“.³⁵ Mediazona byla již 6. března oficiálně zablokována, přesto funguje na některých sociálních sítích.

Po zahájení invaze na Ukrajinu v Rusku okamžitě eskalovala represe i cenzura svobody projevu. Byly přijaty nové zákony o cenzuře, které mimo jiné kriminalizovaly „šíření záměrně nepravdivých informací o použití ruských ozbrojených sil“ a stanovily tresty od pokut až po 15 let vězení. Pod rizikem trestního stíhání byla v Rusku uzavřena vesměs všechna nezávislá média a došlo k nucenému exilu mnoha aktivistů za lidská práva, nezávislých novinářů a kritiků. Nové zákony zakazují „veřejné akce zaměřené na diskreditaci“ ruských ozbrojených sil nebo jiných vládních agentur v zahraničí. Ruské orgány činné v trestním řízení kvůli těmto obviněním zadržely tisíce pokojných demonstrantů. Byly zahájeny stovky správních případů a denně se otevírají nové správní a trestní věci. Ruské úřady také používají další zákony k potrestání kritických projevů o válce.³⁶

V demokratickém světě existuje extrémně široká škála legitimních, pokojných projevů nebo činů, kterými lze mírumilovně a svobodně vyjádřit svůj nesouhlas s oficiální politikou vlády. V Rusku tomu tak není, jelikož při sebemenší snaze a projevu nesouhlasu s ruskou prezentací „speciální vojenské operace“ jsou lidé perzekuováni, vůči protestujícím jsou zahajována trestní obvinění a ukládány správní sankce. Za projevy takového nesouhlasu ruská vláda považuje například:

- Nošení oblečení v kombinaci modré a žluté barvy nebo mít lak na nehtech v těchto barvách
- Výměna cenovek v supermarketech za protiválečné letáky
- Komentování nebo kritika války na sociálních sítích, soukromě či veřejně
- Zobrazování slov „autocenzura“, „žádná válka“ nebo „za mír“ na veřejnosti
- Sundání proválečných transparentů „Z“.
- Publikování online o ruských vojenských obětech na Ukrajině³⁷

³⁴ Mediazona je ruské nezávislé médium založené Marií Aljokinou a Naděždou Tolokonnikovou (spoluzakladatelky protestní skupiny Pussy Riot). Mediazona se zaměřuje na soudní, donucovací a trestní systém v Rusku.

³⁵ Медиазона. «Медиазону» заблокировали за освещение войны. Заявление редакции — и наши планы. [online]. 18. 10. 2022. Dostupné z: <https://zona.media/article/2022/03/06/mz-blocked>

³⁶ HUMAN RIGHTS WATCH. What can get you in trouble for anti-war speech in Russia? [online]. 19. 10. 2022. Dostupné z: <https://www.hrw.org/video-photos/interactive/2022/08/22/what-can-get-you-trouble-anti-war-speech-russia>

³⁷ Ibid.

Rusko všechny tyto a podobné projevy nesouhlasu s válkou tvrdě trestá nebo sankcionuje.

4.3 Propagace války na školách

Samostatnou kapitolou ovlivňování populace v Rusku je propagace správné verze „speciální vojenské operace“, která probíhá na školách po celém Rusku. Učitelé nesmějí o vojenské kampani hovořit jako o válce nebo invazi, ale jako o „speciální vojenské operaci“. Jsou pořádány speciální kurzy společenských věd s válečnou tematikou, kde učitelé musí školákům mezi sedmou a jedenáctou třídou sdělovat oficiální vládní stanovisko k historii a co Kreml považuje za „zvláštní vojenskou operaci“. K tomu se učitelé řídí manuály distribuovanými školním systémem, které nastiňují schválenou verzi událostí na Ukrajině. V manuálu je například uvedeno, že „poté, co proti Ukrajině povstaly Doněcká lidová republika a Luhanská lidová republika, byly tyto obleženy a podrobeny osmileté genocidě, vůči které nyní Rusko působí prostřednictvím speciální operace na udržení míru“. Manuál výslovně uvádí, že se nejedná o „válku“. Rodiče kromě toho obdrželi dopisy ze škol svých dětí, které je varovaly, aby sledovaly, jak jejich děti konzumují sociální média, jako je např. TikTok, kde mohou být vyzváni, aby používali hashtag „ne válce“, čímž by byly (mohly být) vtaženy do „nebezpečných protestů“.³⁸

5 ANEXE UKRAJINSKÉHO ÚZEMÍ V KONTEXTU MEZINÁRODNÍHO PRÁVA

Rusko se snažilo legitimizovat svoji akci prostřednictvím separatistických entit na východě Ukrajiny. Tři dny před zahájením invaze prezident Putin prohlásil, že Moskva uzná suverenitu tzv. Doněcké lidové republiky a Luhanské lidové republiky, čímž v podstatě popřel Minské dohody, jichž bylo Rusko signatářem.³⁹ V závislosti na tom nařídil vyslání ruských sil na Ukrajinu v rámci „operace na podporu míru a následující den povolila Rada federace nasazení ozbrojených sil za hranicemi Ruska, což posloužilo představitelům země jako určitý vnitropolitický rámec k jednání.“⁴⁰

³⁸ Al Jazeera. Do not call Ukraine invasion a „war“, Russia tells media, schools. [online]. 19. 10. 2022. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/2/do-not-call-ukraine-invasion-a-war-russia-tells-media-schools>

³⁹ Pichford, Samuel. Russian Recognition Of Donetsk And Luhansk: Legal Analysis [online]. March 2, 2022. Dostupné z: <https://www.humanrightspulse.com/mastercontentblog/russian-recognition-of-donetsk-and-luhansk-legal-analysis>

⁴⁰ Chowdhury, Maureen. February 22, 2022 Ukraine-Russia crisis news [online]. February 23, 2022. Dostupné z: https://edition.cnn.com/europe/live-news/ukraine-russia-news-02-22-22/h_59a413ce984eda5954ce5b9c4655bcc5

V televizním projevu označujícím zahájení útoku pak Putin své jednání ospravedlňoval článkem 51 Charty OSN o právu na individuální či kolektivní sebeobranu napadených „republik“.⁴¹ Tato logika však byla odborníky hned od počátku zpochybňována a pokládána za rozpornou s platným právem.⁴²

Nezákonnost ruské anexe ukrajinských území je zcela zřejmá. V kontextu mezinárodního práva existují zásadní rozdíly v interpretaci, chování a rétorice Ruska, oproti tomu, co uznává a prezentuje demokratický svět. Dne 30. září 2022, po sedmi měsících trvání války na Ukrajině, prezident Putin v moskevském Kremlu podepsal smlouvy o připojení čtyř ukrajinských regionů k Ruské federaci. Společně s ním to učinili zástupci těchto Ruskem okupovaných a ovládaných oblastí – mezinárodně neuznané Doněcké lidové republiky a Luhanské lidové republiky a dále Chersonské a Záporožské oblasti. Tomuto ceremoniálu předcházely události, které Moskva prezentovala jako „referenda“ na výše zmíněných územích, s proklamovaným výsledkem lidové podpory a vůle milionů lidí pro připojení k Rusku. Tímto aktem byla oficiálně obhájena a zahájena anexe ukrajinského území Ruskem.

Podle mezinárodního práva je ruská anexe ukrajinského území od počátku a právem charakterizována jako nezákonná. Nezákonná především proto, že oznámení anexe předcházelo použití vojenské síly Ruskem v rozporu s Chartou OSN, resp. normou mezinárodního práva „ius cogens“. Kogentní právní normy stanoví meze volnosti, které smluvní strany nesmí překročit (právní norma, u níž není možné se odchýlit od její dispozice).⁴³

Tato „referenda“ neodpovídala žádným mezinárodním standardům, a proto by se v první řadě neměla nazývat referendy. V regionu navíc probíhají intenzivní boje a již po zmiňované ceremonii v Kremlu ukrajinské síly osvobodily anektované město Lyman na Donbasu. I když anexe podle mezinárodního práva byly jako jednostranné akty v zásadě možné, lze je považovat za problematické, protože v době jejich uskutečnění válka stále probíhala.

Jedním z faktorů vysvětlujících současné chování Moskvy na Ukrajině může být zpětný pohled na výsledky Norimberského procesu. Sovětský svaz v té době obdržel od Západu určitý „geopolitický reset“ v důsledku toho, že byl nepostradatelným ve válečném úsilí proti mocnostem Osy. Zatímco německý útok proti Polsku 1. září 1939 byl v Norimberku charakterizován jako zločin proti míru, Sověti charakterizovali svou vojenskou invazi do východního Polska v září 1939 jako „osvobození“. Problém byl v tom, že Sovětskému svazu tento přístup do jisté míry prošel. Toto je lekce, která má dopady v naší době i pro Putina: „Takhle nakonec funguje mezinárodní právo, píší ho vítězové. Stačí patřit k vítězům,

⁴¹ Security Council Report. In Hindsight: Ukraine and the Tools of the UN [online]. February 28, 2022. Dostupné z: <https://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2022-03/in-hindsight-ukraine-and-the-tools-of-the-un.php>

⁴² Např. Wilmschurst, Elizabeth. Ukraine: Debunking Russia's legal justifications [online]. February 24, 2022. Dostupné z: <https://www.chathamhouse.org/2022/02/ukraine-debunking-russias-legal-justifications>

⁴³ Judikaty.info. Kogentní právní norma. [online]. 19. 10. 2022. Dostupné z: <https://www.judikaty.info/cz/search?db=eurlex-cz&q=kogentn%C3%AD%20pr%C3%A1vn%C3%AD%20norma&qplus%5B%5D=&qminus%5B%5D=&qCatalogNr=&qCatalogRzn=&fLawParagraph=&fLawNr=&fLawYear=>

stát se jedním z nich“. Ruská invaze na Ukrajinu představuje dle většinového konsenzu jasné porušení norem mezinárodního práva.⁴⁴ Jasné porušení je porušením čl. 2. odst. 4 Charty OSN, podle které se všichni členové OSN (tedy i Rusko) mají zdržet hrozby silou nebo použití síly proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu.⁴⁵ Rusko pro nasazení ozbrojených sil na území Ukrajiny nemá mandát Rady bezpečnosti OSN, naopak již 24. března 2022 přijalo Valné shromáždění OSN většinou 141 hlasů rezoluci, kde se o probíhající konfliktu hovoří jako o „agresi proti Ukrajině.“⁴⁶ Mezinárodní soudní dvůr pak ve stejném měsíci přikázal Rusku „okamžitě pozastavit své vojenské operace.“⁴⁷ Všeobecný konsenzus tak hovoří o jasném porušení mezinárodního práva.

Kromě toho, pokud jde o důsledky nezákonnosti, články Komise OSN pro mezinárodní právo o odpovědnosti státu (Odpovědnost států za mezinárodně protiprávní chování), schválené Valným shromážděním OSN v roce 2001, zavádějí pojem „závažné porušení mezinárodního práva“ (čl. 40) a v čl. 41 odst. 2 stanoví: „Žádný stát neuzná za zákonnou situaci vzniklou vážným porušením ve smyslu článku 40, ani neposkytne pomoc nebo pomoc při udržování této situace.“⁴⁸ Článek 41 odráží obecné mezinárodní právo. Ale nezákonnost ruského oznámení o anexi na Ukrajině je také evidentní při zohlednění konkrétních smluv a dohod týkajících se hranic Ukrajiny. V Budapešťském memorandu z roku 1994 tehdejší prezidenti Ruska a USA Boris Jelcin a Bill Clinton a britský premiér John Major podepsali smlouvu o poskytnutí záruk Ukrajině. Stalo se tak v rámci summitu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Signatářské státy tehdy potvrdily Ukrajině svůj závazek „respektovat nezávislost a suverenitu a stávající hranice Ukrajiny“ a znovu potvrdily „svůj závazek zdržet se hrozby nebo použití síly proti územní celistvosti a politické nezávislosti Ukrajiny.“⁴⁹ Navíc v lednu 2003 Rusko a Ukrajina uzavřely v Kyjevě příhraniční smlouvu, ve které Rusko uznalo postsovětské hranice Ukrajiny, tedy včetně Krymu a Donbasu jako ukrajinská území. Smlouva je podepsána prezidentem Putinem a byla oběma státy řádně ratifikována. Tím, že ruská vláda zpochybnila ukrajinské hranice vojenskou silou, opustila svůj přístup důsledně uplatňovaný až do roku 2014.

⁴⁴ Např. O'Meara, Kieran. Understanding the Illegality of Russia's Invasion of Ukraine [online]. March 13, 2022. Dostupné z: <https://www.e-ir.info/2022/03/13/understanding-the-illegality-of-russias-invasion-of-ukraine/>

⁴⁵ Parafrázováno. Charta Organizace spojených národů. 1945. Dostupné z: <https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/07/Charta-OSN-2019.pdf>

⁴⁶ GENERAL ASSEMBLY UNITED NATIONS. Resolution adopted by the General Assembly on 24 March 2022 [online]. March 28, 2022. Dostupné z: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/301/67/PDF/N2230167.pdf?OpenElement>

⁴⁷ INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE. Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation) [online]. March 16, 2022. Dostupné z: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220316-PRE-01-00-EN.pdf>

⁴⁸ Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts 2001 [online]. 21. 10. 2022. Dostupné z: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf

⁴⁹ BUDAPEST SUMMIT DECLARATION. Towards a Genuine Partnership in a New Era. [online]. 24. 10. 2022. Dostupné z: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/1/39554.pdf>

6 RUSKÉ PRÁVNÍ MANIPULACE

Nelze uniknout dojmů, že alespoň pro forma se ruská vláda snaží vyvolat zdání, že začlenění výše zmíněných území lze považovat za legální podle mezinárodního práva. V zásadě byl zvolen stejný přístup jako při anexi Krymu v roce 2014. Nejprve Rusko uznalo „nezávislost“ příslušného území a poté je rychle anektovalo. Například právní akt ruského prezidenta ze dne 29. září 2022, kterým uznal „státní suverenitu a nezávislost“ Chersonské oblasti, odkazuje na „obecně uznávané principy a normy mezinárodního práva“, zejména na „princip rovných práv a sebeurčení národů“. Historicky, již při nelegální anexi tří pobaltských států Estonska, Lotyšska a Litvy v roce 1940, Sovětský svaz se snažil vytvořit zdání voleb a tím i jakousi demokratickou legitimitu, ačkoli všechny tyto činy se staly po hrozbě síly a volby byly jen předstírané. Také po roce 1945 byla sovětská nadvláda nad východní Evropou zpravidla ustavena prostřednictvím předstíraných voleb, kdy podepsáním tzv. Deklarace o svobodné Evropě Stalin slíbil Rooseveltovi a Churchillovi, že svobodná vůle lidu na osvobozených evropských územích bude brána v úvahu.⁵⁰

Projev prezidenta Putina z 30. září 2022 dále odhaluje, že ruská vláda nevidí válku na Ukrajině jako nic menšího než tzv. „proxy“ konflikt, týkající se současnosti a budoucnosti světového řádu. Putin odůvodnil referenda na základě článku 1, odstavce 2 Charty OSN, který stanoví, že jedním z účelů OSN je „rozvíjet mezi národy přátelské vztahy, založené na úctě k zásadě rovnoprávnosti a sebeurčení národů“. Ačkoli Rusko po roce 1991 kritizovalo právo národů na sebeurčení jako důvod pro odtržení, nyní se na něj formálně odvolává a zdůvodňuje své oznámení anexí na úkor Ukrajiny. Putin ve svém projevu také vyjádřil masivní civilizační kritiku Západu; mimo jiné argumentoval tím, že Západ chce určovat, kdo může uplatnit sebeurčení a kdo ne. Putin kritizoval západní politický koncept „mezinárodního řádu založeného na pravidlech“ a rétoricky a posměšně se zeptal: „Odkud byla tato pravidla převzata? Kdo viděl tato pravidla, souhlasil s nimi? Putin hrdě prohlásil, že Rusko je hrdá země a nebude žít „pod falešnými pravidly“. ⁵¹

Putinovo Rusko dovedlo v posledních desetiletích mezinárodní právo do extrému a ukazuje, co lze udělat s „jazykem“ mezinárodního práva pro oživení imperiálních ambicí. Jádrem světového řádu založeného na pravidlech – což je pojem, kterému se ruská vláda vysmívá – je samozřejmě mezinárodní právo. V letech 1991, 1994 a 2003 již Rusko opakovaně souhlasilo s postsovětskými hranicemi Ukrajiny. Jelikož se nyní snaží tyto hranice změnit silou a jednostrannými anexemi, představuje výzvu nejen pro Ukrajinu jako suverénní stát, ale i pro mezinárodní právní systém jako takový. Postoj Ruska jednoznačně ukazuje na jeho pohrdavý postoj a ignorantství vůči akceptování všech právních norem mezinárodního práva, ke kterému se jako stály člen Bezpečnostní rady dříve zavázalo. Samo je nedodržuje a svévolně porušuje.

⁵⁰ Hanzal, Jaromír. Závěry Jaltské (Krymské) konferencí tří mocností (11.2.1945). [online]. 24.10.2022. Dostupné z: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/zavery-jaltske-krymske-konference-tri-mocnosti-11-2-1945>

⁵¹ President of Russia. Signing of treaties on accession of Donetsk and Lugansk people's republics and Zaporozhye and Kherson regions to Russia. [online]. 24. 10. 2022. Dostupné z: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/69465>

ZÁVĚR

Z laické perspektivy západní komunity je ruské použití pojmu „speciální vojenská operace“ jednoduše eufemismem pro „válku“, válku agresivní a brutální. Ruský pohled, představovaný oficiálními médii a řadou osobností z vojenských kruhů, ukazuje na zásadní rozdíl v chápání ruských aktivit, zejména pokud jde o zaměření, rozsah a cíle vojenského (a širšího státního) nasazení ruských sil. Pro ně „speciální vojenská operace“ spadá do spektra vojenského konfliktu pod úroveň „války“. Zastávají názor, že „válka“ vyžaduje vedení mnoha operací různých druhů sil pro dosažení strategického úspěchu. Pojem „speciální vojenská operace“ je z ruského „nedoktrinálního“ pohledu zvláštní tím, že se jedná o jedinou takovou operaci, jejíž cílem je dosáhnout strategického úspěchu. V ruském podání pojem popisuje, jak se ruští vojenští i civilní představitelé dívají na probíhající události ve spektru vojenského konfliktu.

Vzhledem k chápání povahy „speciální vojenské operace“, Putinovu prohlášení o jejím účelu a všeobecnému debaklu Ruska na počátku invaze, se zdá, že Moskva skutečně plánovala jedinou, velkou operaci k dosažení cílů „demilitarizace a denacifikace“ v relativně krátkém časovém období. Na druhé straně neschopnost Ruska rychle dosáhnout těchto vojensko-politických cílů znamená, že „speciální vojenská operace“ jako taková selhala. I když to nebylo oficiálně vyhlášeno, podle názoru ruských vojenských teoretiků „speciální vojenská operace“ eskaluje a stává se tím, co západní média a pozorovatelé prohlásili již v únoru 2022 prostě za „válku“. Trvání režimu na používání pojmu je s největší pravděpodobností z politických důvodů. Přiznání Moskvy, že země je nyní ve válce, by znamenalo, že „speciální vojenská operace“ selhala.

Vedení „speciální vojenské operace“ je z ruské strany doprovázeno řadou opatření, které ruská vláda činí, aby válku na Ukrajině obhájila. Existuje tvrdá vládní kontrola nad informacemi poskytovanými ruské společností, vliv médií a cílená proruská propaganda jsou běžnou součástí života běžných obyvatel. Již od zahájení invaze Moskva využívá tvrdé represe k zastrašení obyvatel, vede cenzuru svobody projevu a kriminalizuje ty, jež nesouhlasí s válkou. Rusko neuznává a porušuje normy mezinárodního práva, které vykládá a obhájí dle své verze pravdy. Nejnebezpečnější verzí prosazení svých zájmů může být taková, kdyby Rusko použilo jaderné zbraně. Ruská vojenská doktrína s tím bohužel počítá.

Pro odbornou bezpečnostní komunitu je agrese Ruska na Ukrajině příležitostí ke studiu a přemýšlení o povaze a charakteru války. Ať již je zvolen pojem „speciální vojenská operace“ nebo válka, důležité je sledovat její vývoj, intenzitu, průběh, použité prostředky a cíle bojujících stran a dalších aktérů přímo či nepřímo zapojených do konfliktu. Pro někoho se události na Ukrajině mohou jevit jako bojové operace různé intenzity, pro druhého jako skutečná válka. Přemýšlení o souvislostech války a poznání rozdílů v terminologii může pomoci pochopit, jak Rusové, v kontextu své vojenské teorie, interpretují své strategické cíle, vítězství nebo porážku, případně strategické zájmy k udržení si moci a vlivu ve svých zájmových prostorech.

Autoři: **Mgr. Jaroslav Galba**, nar. 1997. V letech 2016–2020 vystudoval dvouoborový bakalářský program Mediální studia a žurnalistika – Bezpečnostní a strategická studia na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. V roce 2022 získal magisterský titul v navazujícím programu Bezpečnostní a strategická studia na stejné univerzitě. Od roku 2022 působí jako akademický pracovník Centra bezpečnostních a vojensko-strategických studií UO. Zabývá se výzkumem ozbrojených konfliktů, operačním uměním a analýzou operačního prostředí.

Ing. Ján Spišák, Ph.D. (plk. gšt. v. v.), narozen 1958. Je absolventem vysoké vojenské školy pozemního vojska ve Vyškově (1983), brigádního velitelského kurzu (2001) a kurzu generálního štábu v Brně (2007). V letech 1995 – 2016 působil na velitelských, štábních a pedagogických funkcích u útvarů pozemních sil do stupně divize, Ředitelství výcviku a doktrín a Univerzitě obrany. V současné době pracuje jako vedoucí oddělení vojensko-strategických studií na Centru bezpečnostních a vojensko-strategických studií. Zabývá se problematikou vojenského umění, scénářů použití sil a tvorbou vojenských koncepcí. Je autorem a spoluautorem několika monografií a řady odborných článků v domácích i zahraničních časopisech.

Jak citovat: GALBA, Jaroslav a Ján SPIŠÁK. Speciální vojenská operace v kontextu interpretace Ruska. *Vojenské rozhledy*. 2023, 32 (1), 050-068. ISSN 1210-3292 (print), 2336-2995 (on-line). Available at: www.vojenskerozhledy.cz.